

СТЕЖИНА ДО ДИТИНИ

Альтернативна програма підтримки розвитку дитини дошкільного віку

Алла ГОНЧАРЕНКО,
канд. пед. наук, доцент;

Наталія ДЯТЛЕНКО,
канд. психол. наук, доцент,
кафедра методики і психології
дошкільної та початкової освіти,
ІППО Київського університету
імені Бориса Грінченка

Дошкільний простір час від часу поповнюється новими виданнями, які дають можливість творчому педагогові обрати свою стежину до кожної дитини. Сьогодні чинними є кілька освітніх програм, одна з них — комплексна альтернативна освітня програма підтримки розвитку дитини дошкільного віку “Стежина”. В її основі — принципи вальдорфської педагогіки, адаптовані до вимог сучасного українського суспільства. Про особливості та переваги програми розповідають її автори.

Вітчизняне дошкільня знало чимало програм виховання і навчання, але ця — особлива. Програма “Стежина” є першою в Україні спробою трансформувати ідеї видатного австро-німецького філософа і педагога Рудольфа Штайнера (засновника вальдорфської педагогіки) з орієнтацією на український педагогічний ґрунт та адаптувати їхній зміст до потреб суспільної дошкільної освіти. Цим ідеям близько 100 років, але в Україні вони застосовуються лише два останні десятиліття. Процеси реформування освіти відкривають двері для впровадження альтернативних підходів до розуміння й організації освітнього процесу, нових шляхів племання особистості, що зростає. Саме такий альтернативний підхід пропонує комплексна освітня програма підтримки розвитку дитини дошкільного віку “Стежина”, рекомендована Міністерством освіти і науки України (наказ від 24.06.2014 р. № 750).

Програма ставить за мету не виховання й навчання дошкільника, а збереження його самобутності та створення розвивального середовища для підтримки індивідуальних проявів.

Індивідуальний підхід проголошує і назва програми, що символізує шлях до серця кожної дитини, знайдений вихователем, і шлях її індивідуального розвитку.

Розглянемо головні особливості “Стежини”, що відрізняють її від інших, традиційних освітніх програм.

ОСОБЛИВА ТЕРМІНОЛОГІЯ

Одразу впадає у вічі особлива термінологія програми: на противагу звичним *вчити, продовжувати вчити, дати знання, закріпити, розширювати уявлення* повсякчас уживаються ненав'язливі, **делікатні орієнтири для вихователя:** *допомагати, створювати умови, підтримувати, заохочувати, налаштувати, відшукувати ресурси, моделювати ситуації, наповнювати середовище, підтримувати або задовольняти бажання, пробуджувати, привертати увагу, пропонувати, сприяти, долучати та подібні.* Програма пропонує максимально враховувати інтереси та потреби дитини — як ті, що характерні для певного вікового періоду, так й індивідуальні, що відповідають інтересам окремого вихованця.

Серед прийомів впливу значна увага приділяється **емоційним проявам педагога:** *щиро дивуватися, захоплюватися, помічати, демонструвати зразки, поділяти захоплення, радіти проявам дитини.* Важливість і винятковість таких прийомів зумовлена тим, що вальдорфська педагогіка спирається на дивовижний природний механізм дитини — **здатність до наслідування** — і будує свої виховні впливи непомітно й тактовно через світосприйняття дорослого.

У свої перші сім років життя шляхом вільного наслідування малюк може засвоїти все, що йому необхідно для первинної орієнтації в довіллі. У його природі вже закладено потребу в безумовній довірі до

дорослого, наслідуванні його прикладу. Проте наслідувальна діяльність не вичерпується копіюванням дій та вчинків, у ній відображаються думки і почуття дорослих, радісна співучасть у діях.

НАВЧАННЯ ШЛЯХОМ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Програма не орієнтується на домінування навчання як спеціально організованої діяльності й рішуче відхиляє штучне форсоване пришвидшення темпів розвитку дитини. Навчання дітей цього віку, згідно з основними постулатами вальдорфської педагогіки, має непрямий, неявний (імпліцитний) характер, і для його успішності вирішальними є не розумові операції та рефлексія, а безпосередня діяльність (ігри, живопис фарбами, малювання восковими олівцями, ліплення з воску, драматичне мистецтво, розповідання казок, віршів, історій) і різнопланове сприймання. Це ще одна важлива ознака програми.

Особлива роль відводиться іграм. Життя дошкільника у грі таке органічне і багате, що через цю провідну діяльність у всіх сферах у нього природно й непомітно формується достатній рівень обізнаності, дитина опановує необхідні практичні вміння, вчиться орієнтуватися у просторі, розвиває комунікативні навички.

Вільна, спонтанна, мінімально регламентована гра, рухливий і реальний чуттєвий предметно-практичний досвід, безпосередньо пов'язаний з власним тілом, є істотними ознаками дитячого життя: щоб мати можливість зрозуміти світ, дитина спочатку має навчитися володіти тілом; мацати й хапати руками, щоб згодом "схоплювати" світ розумом.

РИТМ ЖИТТЯ ЗАМІСТЬ РЕЖИМУ

Замість звичного "режим" у програмі вживається термін "ритм" (тижня, дня), що охоплює не лише діяльність педагога і дітей, а й спільні справи дітей з батьками, вихователями та помічниками вихователя. Ритм життя визначається важливими (яскравими) моментами, змінами, процесами в житті природи, дитячої групи, дорослих і дітей.

Режим передбачає розпорядок, параметри, жорсткі рамки, правила, зовнішній контроль і тиск.

Ритм — природний живий механізм, що м'яко й непомітно впорядковує життєдіяльність відповідно до зміни сезонів та пір року й доби, біологічних проявів, що є характерною особливістю живих систем.

**Ігри, досліди, вистави —
В дії вчиться цікаво!**

(Це та наступне фото надіслала Наталія Панова, НВК № 180, м. Харків)

Такий механізм створює і підкріплює рівновагу — біологічну, фізичну, психологічну, відсуває на задній план жорстку вимогу, обмеженість, натомість підтримує у дитини почуття рівномірності, спокою, надійності, що економить її внутрішню енергію.

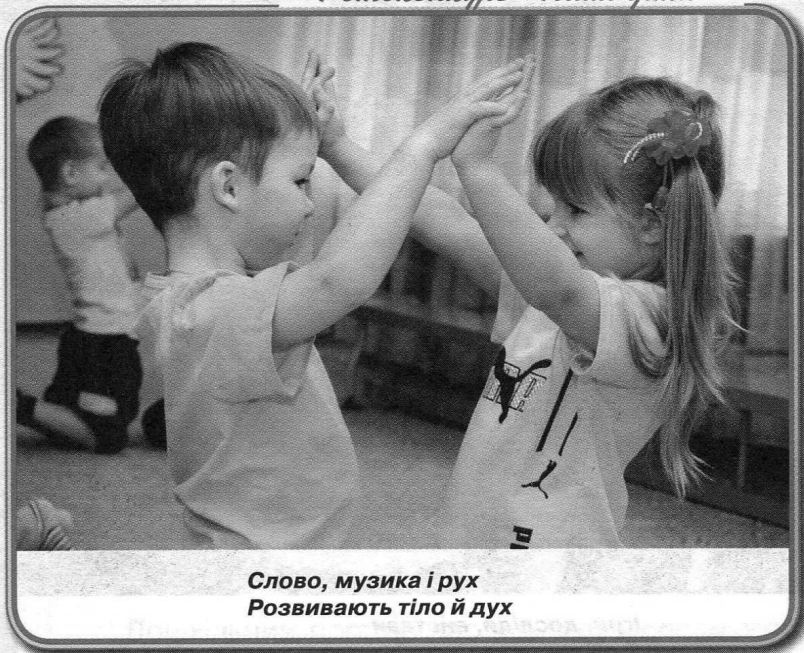
У ритмі знаходять своє місце й *заняття*, однак їхній вид і зміст не зумовлюються розділами програми, а передбачають певні види діяльності (зайнятості) дітей. **Заняття розглядається не як форма організації дітей, а як вид зайнятості:** екскурсія, праця, приготування страв, гра-драматизація, підготовка свята тощо. Заняттями вважаються і самоорганізована діяльність дитини, сконцентрованість її уваги та зосередженість на обраному об'єкті, явищі чи процесі, й самостійно організована діяльність кількох дітей, і діяльність, організована дорослим. В основі цих процесів лежать суто дитячі види діяльності, спрямовані на отримання реального потрібного продукту та становлення життєвої компетентності.

УВАГА ДО ЖИВОПИСУ

Відмітною особливістю змісту програми є виокремлення з-поміж звичних компонентів образотворчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація) малювання фарбами. Незвичайно трактується і назва цього заняття — живопис, на якому використовуються лише акварельні фарби, і кожна з них розглядається як жива істота зі своїми проявами, рисами, з власною мовою.

Діти не стільки зображують щось конкретне, скільки граються з фарбами, як із живими. Таке враження створює своєрідна техніка живопису "мокрим по мокрому". Папір попередньо змочують, а нанесена на нього фарба розтікається, грає,

Фотоконкурс «Наші діти»

Слово, музика і рух
Розвивають тіло й дух

“говорить” своєю мовою. Вода розмиває чіткі межі між кольорами і перетворює їх на плавні переходи, в результаті взаємопроникнення кольорів утворюються інші, проміжні, різноманітні відтінки. Не менш вражаючим є й мінливий колір води для промивання пензлів.

Будь-які зразки неприпустимі, бо вони гальмують фантазію, притлумлюють творчість. Бесіди й опитування щодо задуму також втрачають сенс. Обмеження кількості використовуваних кольорів до трьох основних (червоний, жовтий, синій) не обмежує у творчості, а навпаки, надає дитині змогу створити власну багату нюансами колірну палітру. Така діяльність супроводжується інтенсивним переживанням, справляє на дитину сильний емоційний вплив і тому організовується не частіше одного разу на тиждень.

Вище вже говорилося про те, що врахування природної здатності дитини до наслідування є однією з базових засад вальдорфської педагогіки, тому вихователь малює разом з дітьми, не марнуючи час на вказівки, розпорядження чи оцінки. Живопис розглядається як заняття мистецтвом і не орієнтований на репродуктивну діяльність.

ТУРБОТА ПРО ВНУТРІШНІЙ СВІТ ДИТИНИ

У центрі уваги педагогів — внутрішній світ дитини: її почуття, переживання, бажання, прагнення. Постійна турбота про духовну організацію забезпечує здоров'я і гармонійний розвиток дитини, формування життєвої стійкості.

Дорослі з найближчого оточення надають приклади того, як потрібно відповідати на виклики, приймати їх та знаходити в них сенс. У дитини поступово зростає впевненість у можливості позитивно розв'язання навіть складних життєвих ситуацій.

Усе це сприяє формуванню позитивного світосприйняття, дає радість життя і додаткові сили для подолання перешкод. Така дитина зможе в майбутньому реалізувати свої життєві цілі, долаючи труднощі та перешкоди мужньо і незворушно.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ

Одна з необхідних умов зміцнення здоров'я дитини — можливість різноманітно рухатися (ходити, бігати, стрибати, повзати, лазити, перевертатися, кататися на велосипеді, роликівих ковзанах, самокаті, стрибати через скакалку, скочуватися з пагорба чи гірки, залазити в намети, загортатися у тканину, проповзати через трубу-канал, пересуватися по вертикальній жердині, гойдатися на гойдалці тощо). Через рухи дитина набуває досвіду сприймання себе, починає відчувати власне тілесне буття, пізнає

межі власного тіла, його форми та розміри; виробляє здорове ставлення до нього; розвиває працездатність, впевненість у собі, самоповагу, основні фізичні якості: швидкість, силу, витривалість, гнучкість, спритність, чуття рівноваги. Дитина поступово починає ідентифікувати різні стани свого тіла; навчається координувати свої рухи з рухами інших, легше адаптується до різних рухових умов.

Програма не пропонує проведення спеціальних фронтально організованих занять з фізичного розвитку дітей. **Задоволення природної потреби дитини у фізичній активності відбувається завдяки спеціальній організації життєвого простору.** Для цього використовуються як природні об'єкти (розлогі дерева, пеньки, корчі, стовбури дерев, пагорби, западини), так і спеціальне фізкультурне обладнання (різноманітні гойдалки, дерев'яні колоди, канати, драбини), на яких діти з власної ініціативи тренують фізичну силу, спритність, відчуття рівноваги тощо. У щоденних рухливих іграх та музично-ритмічних вправах, хороводах діти вдаються до рухів з фізичним навантаженням на різні групи м'язів (ходять і бігають у різному темпі, підстрибують, присідають, тягнуться догори, нахиляються, балансують тощо). Фізичні вправи органічно вписуються в ігри та способи задоволення різноманітних потреб дитини.

ЕВРИТМІЯ — ЦІКАВА І ДОСТУПНА

У програмі передбачено використання такого незвичного виду дитячої діяльності як *евритмія* — мистецтво руху, що ґрунтується на поєднанні художнього слова, музики, граційних природовідповідних рухів. Слово “евритмія” в перекладі з грецької означає “прекрасний ритм”, “прекрасний рух”. Неймовірно багатство різноманітних рухів, які народжуються звуками мови, допомагає

Фотоконкурс «Наші діти»

дитині глибше, гармонійніше влитись у навколишній світ, відчуті себе його повноцінною частиною. Це стає особливо актуальним у наш час, коли для більшості міських дітей характерна гіподинамія — причина багатьох проблем із психічним і фізичним здоров'ям.

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ

Принциповою позицією програми є залучення дітей до праці, результатами якої користуються як самі діти, так і їхнє оточення. Діти в групі виконують усю необхідну хатню роботу: прибирання приміщення, прання, прасування лялькової білизни та одягу, пошиття ляльок та інших іграшок, приготування простої їжі (салати, бутерброди), випічка печива та пирогів, сервірування столу, миття посуду, догляд за кімнатними рослинами (полив, миття, пересадка, розмноження), робота в саду, на городі, у квітниках; прикрашання кімнати до свят тощо. Усі продукти спільної з вихователем художньої та ремісницької роботи використовуються в оздобленні групи або як подарунки мамам, татам, бабусям, друзям тощо.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ОСВІТЬОГО ПРОЦЕСУ В ДІЇ

Програма наголошує на необхідності справжньої, а не декларативної індивідуалізації освітнього процесу. Вважається, що для кожної дитини існують свої темпи й стратегії розвитку особистості. Щоб кожна дитина отримала можливість якнайповніше реалізувати свій потенціал, створюються спеціальні умови її життєдіяльності. Зокрема різновікова група забезпечує умови для взаємонавчання та взаємозбагачення дітей різного віку і розвитку їхніх здібностей: старші демонструють зразки та допомагають молодшим навчатися, грати, спілкуватися, обслуговувати себе, а молодші дають змогу старшим відчуті себе дорослими, відповідальними, впевненими у своїх можливостях. Спеціально організоване предметно-ігрове середовище створює широкі можливості для прояву ініціативи та реалізації суб'єктивних потреб дитини — вона завжди може знайти для себе ту активність, якої потребує в певний момент.

Педагоги разом з лікарями та іншими фахівцями уважно спостерігають за дітьми, систематично збираються на наради для обговорення особливостей розвитку кожної окремої дитини (активними учасниками цих нарад можуть бути і батьки

*Ліпити вареники — справа приємна,
Проте головне, що вона не даремна.*

(Надіслала Людмила Куликівська,
ДНЗ № 3 "Сонечко", м. Козятин, Вінницька обл.)

вихованців). На таких засіданнях аналізується стан здоров'я дитини, те, як вона почувається в даний момент, до чого проявляє особливі схильності, як вибудовує взаємини з педагогами та дітьми, які є проблемами, і нарешті, головне питання — якої допомоги вона потребує.

СПІВПРАЦЯ ДОРΟΣЛИХ

Вальдорфський дошкільний заклад існує на засадах самоуправління, у ньому немає вертикальної структури влади і підпорядкування, всі важливі організаційні питання і проблеми вирішує колегія педагогів. В усіх справах дошкільного закладу постійно беруть участь батьки, що зацікавлені у його розвитку не менше, ніж працівники. Особлива роль відводиться особистості вихователя як організатора збалансованого розвивального середовища та носія суспільно значущих форм поведінки. Така визначальна зустріч справжньої сутності вихователя зі справжньою сутністю дитини розглядається як фундаментальна основа розвитку кожної дитини.

У своїй статті ми окреслили лише найбільш суттєві відмітні риси програми "Стежина". Сподіваємося, що вона стане у пригоді не лише педагогам та батькам — палким прихильникам цінностей вальдорфської педагогіки, а й усім, хто шукає інноваційні підходи і прагне збагатити особистісно орієнтовану модель освіти новими методами і прийомами, орієнтованими на дитину та її розвиток. ■